

Prírodné a geografické pomery

Vladimír Lemeš

Poloha obce

Zlatníky sa rozprestierajú pod východnými svahmi a úbočiami Považského Inovca, na začiatku tzv. *Sucej doliny*. Ležia v západnej časti bánovského výbežku Nitrianskej sprašovej pahorkatiny. Stredom obce tečie potok Livina. Dedinu lemujú výrazné zalesnené chrbty bočných výbežkov pohoria. Reliéf územia chotára je značne vertikálne členitý s množstvom údolí, jarkov, strží, roklín a výmoľov.

Od okresného mesta Bánovce nad Bebravou sú Zlatníky vzdialené 14 km. Zemepisná poloha chotára obce je v priestore určená súradnicami 48°41'25"–48°46' severnej šírky a medzi 18°00'–18°09' východnej dĺžky od Greenwicha (predtým medzi 35°39' a 35°47' východnej dĺžky od Ferra).

Chotár sa tiahne v severozápadne-juhovýchodnom smere v dĺžke asi 9 km. Priemerná šírka je 5 km. Katastrálne územie má rozlohu 5 044 ha. Nadmorská výška v strede dediny dosahuje 270 metrov, no v chotári sa pohybuje v rozmedzí 260 m až 975 m n.m.

Najnižšie položené miesto je pod obcou pri vyústení potoka Livina do malohostianskeho chotára, najvyšším je vrch *Vtáčí vršok*, resp. *Krčelnica* na západnej hranici chotára. Nadmorská výška hlavného hrebeňa Inoveckého pohoria, ktorý ohraničuje kataster Zlatník na severe a západe, sa pohybuje v rozmedzí 764–975 m n. m. Tento horský hrebeň je zároveň rozvodnicou povodia Váhu a Nitry.

Chotár Zlatník hraničí a priamo susedí s chotármi Podhradía, Prašíc, Nemečiek, Malých Hostí, Cimennej, Dubodiela, Selca, Kálnice a Hôrky nad Váhom. Spoločná katastrálna hranica s Podhradím má dĺžku 4,5 km, s Prašicami meria 4,1 km, s Nemečkami 0,95 km, s Malými Hostami je dlhá 4,3 km, s Cimennou 3,5 km a s Dubodieliom až 6,4 km. Na severozápade a západe chotár hraničí s obcou Selec na úseku dlhom 3,4 km, s Kálnicou má spoločnú hranicu

dĺžky 2,9 km a s Hôrkou nad Váhom 1,2 km. Celkový katastrálny hraničný obvod meria 31,25 km.

Do obce vedú dve štátne cesty III. triedy. Nimi je možné sa dostať do všetkých susedných obcí v rámci okresu. Zlatníky sú súčasťou Vyššieho územnosprávneho celku – samosprávneho kraja Trenčín.

Geologické zloženie územia

Sčasti odlesnený, úvalinami a výmoľmi rozčlenený povrch chotára tvoria mladotret'ohorné usadeniny, pokryté sprašovými hlinami. Ide o územie znehodnocované geodynamickými javmi, najmä intenzívnou výmoľovou eróziou. Z hľadiska litogenetickej klasifikácie hornín tvoria predštvrtohorný podklad zväčša štrkovito-piesčité sedimenty – štrky, piesky, íly, pevné alebo slabo stmelené pieskovce a zlepence, tiež karbonátové sedimenty – vápence, dolomity (z príkrovových presunov – *prešmykov*), ale aj hlbinné vyvreté magmatity (granity, granodiority, diority i gabrá) a vysokometamorfované bridlice (*metamorfity*) – svory, ruly, migmatity a amfibolity. Pokryvné útvary štvrtohorných sedimentov predstavujú prachovité hliny a spraše.

Z hľadiska pôdnych typov tvoria oblasť illimerizované hnedozeme na sprašových hlinách, mezobázické hnedé pôdy (nasýtené a nenasýtené), sprievodné rankre, taktiež hnedé pôdy oglejené na stredne ťažkých až ťahších skeletnatých zvetralinách rôznych hornín.

Na geologickej stavbe predmetného územia sa podieľajú viaceré geotektonické jednotky a faktory. Tektonická stavba a horninové zloženie sú výsledkom niekoľkých tektonických pochodov, pričom dnešný ráz je hlavne odrazom alpínskeho orogénu. Tektonické štruktúry ovplyvňujúce morfológický ráz územia vznikali až za neogénnej vrásnivej periódy. Zo stratigrafického hľadiska patria najstaršie horniny nachádzajúce sa v jadre Považského Inovca, ale

i v podloží Nitrianskej pahorkatiny v hĺbkach okolo 2 000 m paleozoiku. Z litologického hľadiska ide o biotitické granodiority, pegmatity a granity, ako i metamorfované horniny, a to ruly, svory a fility, patriace tatrindému kryštaliniku. Nad kryštalinikom leží mocné súvrstvie mezozoika, zastúpené obalovou krížňanskou a chočskou jednotkou. Chočský príkrov tvoria tmavosivé vápence, šedé dolomity, svetlé vápence a na niektorých miestach aj biele milonitické vápence.

Najmocnejšie súvrstvie v južnej a juhovýchodnej časti chotára predstavuje komplex neogénnych sedimentov s celkovou hrúbkou až 1 500 m. Je zastúpený vrstvami ílov, aleuritov, pieskocov a zlepcov. Najvrchnejší stupeň neogénu je tvorený súvrstvím vápenitých ílov, pieskov a rozpadavých pieskocov. Najmladší stratigrafický celok, ktorý nesúvislo pokrýva staršie útvary, tvoria štrkopiesčité a hlinitopiesčité náplavy potokov s mocnosťou okolo 5–8 m, sprašové hliny a spraše.

Podľa inžiniersko-geologickej rajonizácie patrí predmetné územie do regiónu neogénnych tektonických vkleslín. Súčasné vertikálne pohyby zemskej kôry vykazujú pokles 2,0–3,0 mm za rok. Z geologickej stránky teda pohorie Považského Inovca charakterizuje:

- prítomnosť mohutných zón diafortitov, pararúl a migmatitov s nízkym podielom granitoidov;
- značný rozsah alpínskeho prepracovania kryštalinika (hlavne v seleckom bloku) a metamorfny postih obalovej mezozoickej jednotky (v južnej časti);
- prítomnosť mohutných vrchnokarbónskych a permských súvrství v severozápadnej časti seleckého bloku,
- typické zloženie hornín krížňanského a chočského príkrovu;
- prítomnosť vrchnej kriedy zavrásnenej do kryštalinika (selecký blok), ležiacej v nadloží triasových členov obalovej jednotky mezozoika (bojniansky blok).

Zlatonosné rozsypy v Zlatníkoch

Na severovýchodnom okraji jadrového pohoria Považský Inovce, presnejšie v okolí Zlatník, Dubodiela, Cimennej a Nemečiek, sa nachádza oblasť najstarších a plošne najrozsiahlejších historicky exploatovaných objektov územia Slovenska – *zlatonosné rozsypy*. Upozornil na ne v 60. rokoch 20. storočia geológ Stanislav Polák pri prospekčných prácach v tomto pohorí.

Až do roku 1968 patrila oblasť Považského Inovca medzi územia s nízkym stupňom geologickej a ložiskovej preskúmanosti. Z ložiskovej stránky sa územie pokladalo za neperpektívne a tomu zodpovedala i zdanlivá neexistencia starej banickej tradície.

Už samotný názov obce však upozorňuje na výskyt zlata. V chotári a blízkom okolí sa nachádzajú rozsiahle predhistorické a stredoveké ťažobné rudné dobývky a terénne stopy po starých prospektorských (prieskumných či kutacích) prácach na zlato. Početné šlichové, sejpové a pingové polia s výraznými odvalmi a kamenicami sa nachádzajú nad Zlatníkmi v chotárných častiach Mlynište, Štvrte, Nad Jankoňovcom, Žobrák, Vlčie jamy, Stará hora, Speváčka, Plské, Ševcov laz, Krieslo, Sovinec, Drozdova, Dubina, Pod Košiarom, Pod stráňou, v Dolnom hulvátovci, na Záhradke, v Novej hore, Štolinách a takisto pri Kulháni nad Okšovou lúkou, v Kulhánskych štolinách, Dolných čepúškach, nad Farkašovým lazom, pri Chocine a Vrábeľke, tiež v Dolných žľaboch, na Novej Lúke, pri Kostenci, v Lesoparku a v Deľništi. Sú dokladom intenzívnej prospektorskej činnosti a ťažbe zlata už v dávných dobách praveku. Bol to zrejme hojný výskyt kremeňa v širokom okolí, v ktorom sa súčasne predpokladala prítomnosť zlata, ale takisto výskyt istého druhu flóry – viacerých indikátorov ťažkých kovov v podloží (napr. Knotovka červená, Žerušník Hallerov a i.), ktoré sem, zdá sa, privábil i našich dávných predkov – zlatokopov.

V Zlatníckych štolinách a v blízkosti Kulhána tieto praveké dobývky – *pingové polia* prerasta-

jú až v mohutné *kariéry*, dosahujúce výšku pozoruhodných 8 až 10 metrov, miestami aj viac. Okrem rozvinutých dobývok sa v teréne zistili i ďalšie exploatačné relikty – *malé pingy*, zakonzervované v akomsi embryonálnom stave. Zaiste by si zaslúžili oveľa väčšiu pozornosť geológov, archeológov a historikov.

Stopy po prieskumných a ťažobných prácach na zlato sa vyskytujú pod východnými úbočiami Považského Inovca aj inde a siahajú od obce Dubodiel až po Bojnú, čiže v šírke asi 20 km. V Dubodieli sú známe pingové polia a stopy po kutacích prácach v Podlinách, Štolinách a v Kokošovom jarku, v Cimennej existujú pod Tarabovcom, v Nekašovom jarku a za Krížnicami. V Čuklasovciach ich možno vzhliadnuť pod Holzmanovou horou a pri Vrbovci. V Nemečkách sa vyskytujú v Blatnickom jarku, v Barništi a v tamojších Štolinách. Jedna prastará megadobývka bola len nedávno objavená i v chotári Podhradia, na tzv. *Vlčích jamách*.

Rozsah starých dobývok v širšom okolí obce nemá na území Slovenska obdobu. V chotári Zlatník zaberá exploatovaná plocha roztrúsene až 3 km², v katastri susedných Nemečiek necelejších 0,25 km². Reálny odhad objemu povrchovo vyťaženého a preryžovaného materiálu sa pohybuje medzi 4 až 5 miliónmi m³. Priemerná kovnatosť dosahovala od 150 do 500 mg na m³, čo by pri výťažnosti okolo 70 % znamenalo, že sa tu v minulosti získalo 500 až 1750 kg zlata. Zlatnicke rozsypy sú tvorené mladými (*pliocén-kvartér*) prísavhovými silne hlinitými sedimentmi, v ktorých boli pochované staré potočné korytá (azda i deltové splavy) štrkopieskových a štrkohlinitých sedimentov s detritickým zlatom a tie mladšia erozívna činnosť sprístupnila na povrchovú exploataciu. Mohutnosť a charakter niektorých povrchových dobývok (napr. Mlynište, Štoliny alebo Krieslo) svedčia o rozsahu ťažby a o jej vysokej technickej úrovni. Vlastná ťažba dômyselným hydraulickým spôsobom sledovala pochované potočné korytá smerom od ich erozívneho obnaženia až po hranicu vyznenia štrkovej polohy. Nemožno

vylúčiť, že sa na niektorých miestach ťažobné práce skončili predčasne, či už pre nevhodné skrývkové pomery, pre nízky obsah zlata (v dobývke Žobrák) alebo kvôli hydrologickým zábranám, resp. iným prírodným obmedzeniam. Príčinou mohli byť aj nepriaznivé historické udalosti. Maximálna veľkosť zlatiniek sa pohybovala okolo 2-3 mm, ale nie je vylúčené, že sa tu prv vyskytovali i väčšie nugety.

Charakter dobývok nedáva možnosť bližšie posúdiť dislokáciu zlata vo vertikálnom i horizontálnom smere. Odpadový valúnový materiál, zanechaný v dobývkach vo forme pretiahlych valov (*kameníc*) bol nepravidelne rozptýlený v hlinách alebo tvoril štrkové polohy. Pestrosť morfológie dobývok ako i celý rad zachovaných terénnych úprav pomáha odborníkom čiastočne dešifrovať starú dobývaciu a úpravárenskú technológiu.

Najväčším problémom pri hodnotení rozsiahlych stôp po ryžovaní zlata v okolí Zlatník je časovo určiť počiatky tejto činnosti a jej vlastný priebeh. Za najstarší dôkaz o ryžovaní zlata možno považovať samo slovanské meno osady. Prvými ťažiarimi zlata tu zrejme neboli Slovania. Predpokladá sa, že sa tu ťažilo už v dobách predhistorických (Kelti?, Kotíni?, Kvádi?, Germáni?). O dobývaní zlata na území medzi Zlatníkmi a Malými Hostami (teda v oblasti kulhánskych Štolín) existujú záznamy v stredovekých listinách. Baňa na zlato je v Hostiach písomne doložená ešte v roku 1329 (*Vendegycum aurifodina*).

Prostredníctvom slovenskej spoločnosti TESA Spišská Nová Ves prejavila v roku 1991 o zlatonosné rozsypy záujem britská spoločnosť SAMAX Ltd. Preto boli v rokoch 1992–1993 vykonané nové prospekčné práce. Do júna 1996 sa uskutočnili viaceré rekognoskačné aprehodnocovacie výskumy s geochemickovzorkovacím rozborom. Pozitívny šľich s výskytom rozptýleného zlata bol zistený v dobývkach Soví, Krieslo a Dolná Nová hora. Vzorky boli odobraté z recentu i delúvia. Analýzou technologickej vzorky s hmotnosťou 3 t pochádzajúcej

z lokality Žobrák sa overila možnosť ekonomického využitia rozsypan z tohto územia.

Nositeľom úlohy bol štátny podnik Geologický prieskum Spišská Nová Ves a od 1.4.1994 AuREXTRADE, spol. s r.o., Banská Bystrica. Ekologické dôsledky povrchovej ťažby by však boli pre obec katastrofálne. Výnosy zlata by dokázali pokryť len náklady na jeho získavanie a tak perspektívna ťažba sa ukázala ako nerenabilná a teda ekonomicky nezáujímavá.

Hydrogeologické, hydrologické a klimatické pomery

Zlatníky sa nachádzajú pri potoku Livina v 15. kilometri od ústia toku do rieky Bebravy. Plocha povodia Liviny po ústie meria 69,62 km², po Zlatníky 15,83 km². Špecifický priemerný ročný odtok z oblasti Suchej doliny dosahuje len 3,73 l/s/km². Pomer odtoku k zrážkam je daný koeficientom 0,18.

Vodný tok Livina meria od ústia po prameň 14 km. Pramení v katastrálnom území Dubodiela na tzv. Inoveckých lúkach pod Škriepnym vrchom. Tento vodný tok je oveľa bohatší na pravostranné prítoky. Sú nimi: Zvadvilý stok, jarok Mlynište (Ručkov stok), potok Hulvátovec (Novohorský stok), ktorý odvádza vodu aj z Krieslovho jarku, Ševcovho jarku a taktiež zo Sovieho a Košiarneho jarku; ďalej z Drozdovej doliny priteká Starohorský potok s prítokmi Hrabovho stoku, Dubového stoku, Spevačky a Masničkovho jarku. Nad Jakoňovcom odvodňuje Vlčí a Mlynárov jarok, nad Miksovým Mlynom zasa Kopaničný jarok. Pod Zlatníkmi ešte vyúsťuje do Liviny drenáž z Havraneckého a Hraničného jarku. V Malých Hostiach odvodňuje Stanov, Kostolný a Kňazov jarok a priberá ešte Livinku zo Závršnej doliny.

Ľavostranné prítoky sú tieto: Močiarny stok, tiež jarky pod Uhlišťom a Vypálenou v chotári Dubodiela a potom už až v Zlatníkoch priberá potôčik z Halgašovej a Karolovej doliny. Tieto dve dolinky odvádzajú vodu aj z Hrádzneho, Smilovského, Krajčovho, Kováčovho, Krížne-

ho a Belianskeho jarku. Pod obcou ešte odvodňuje Hájkov jarok a v Malých Hostiach o niečo dlhší Bierovský jarok.

Osada Kulháň leží v susednej doline Chociny v 20 kilometri od ústia toku do rieky Nítry. Celková plocha povodia Chociny a jej prítokov predstavuje 112,72 km². Povodie samotného toku s prítokmi po vodnú nádrž Nemečky meria 37,90 km² a po sútok so Železnicou na Mreži 46,57 km².

Vodný tok Chocina meria od ústia po prameň 28,5 km. Pramení v katastrálnom území Zlatník pod vrchom *Jakubová* (kóta 906 m n. m.) pri lúke nazývanej *Mraznica*, v nadmorskej výške 815 m n. m. asi 9,5 km severozápadne od Zlatník. Hlavný tok i prítoky tečú zo severozápadu a západu na juhovýchod, len na dolnom úseku pod Nemečkami sa potok stáča viac na juh. Chocina je oveľa bohatšia na svoje pravostranné prítoky. Sú to: Králikov stok, Jazerný stok, Michalov jarok, Búrkový stok, Bátorov jarok, Švarcov jarok, Studničný stok, Hirnerov stok, Hrozenikov stok, Starohutský stok, Filov jarok, Uhlište, Šimonov jarok, Burdíjarok, Chudého jarok, Lorincov jarok, Bystrý potok, Chocinka z Hlbokej doliny, bystrina z Farkašovho lazu pri Kulháni, Myslíkov potok; v chotári Nemečiek ešte priberá potôčik Vrabeľku a pri priehrade vodu z Blatnickeho jarku. Pod Nemečkami do Chociny vyúsťuje drenáž z Luknišovho jarku a oproti Tvrdomesticiam sprava odvodňuje Závodský, Rybníčný, Lažtekov a Dolinský jarok. Chocina sa za Tvrdomesticami (pri osade Mreža) spája s potokom Železnica zo susednej doliny a pri Jacovciach ešte priberá pravostranný prítok Slivnicu, tečúcu z Podhradia.

Ľavostranné prítoky v katastri Zlatník tvoria: bystrina z Podiela, Kuchov stok, potok Saková, Holovičov jarok pri Starej Huti, potôčik Mankevec a jarok pod Deľníšťom. V Tvrdomesticách ešte odvodňuje miestne jarky – Zdychavský, Červenický, Džínsky, Lánsky, Urbanov, Fučkov, Klčovnícky a Čakanov. Viac ľavostranných prítokov nemá.

Rozvodnicu povodia Liviny a Chociny tvorí

na západe výrazný horský chrbát, resp. bočný výbežok pohoria, tiahnući sa od severozápadu k juhovýchodu. Rozvodnica začína na hlavnom hrebeni pri lúke *Ferova* v nadmorskej výške 945 m n.m. (t.j. kóta medzi Vtáčim vrškom a Krčelnicou) a smeruje cez Hubertus, Poľanu, Kubánku, Žiare a Kalištia do sedla Baronštand. Potom kopíruje tematicu masívu Splazy, vedie cez vrchol až k horárni „Pri Rakovskom“ (pod Splazmi) a prechádza Starým hájom ponad Zlatníky.

Rozdiel nadmorskej výšky Liviny v strede Zlatník a Chociny v osade Kulháň na tej istej zemepisnej šírke dosahuje 45 m. Teplotný gradient medzi obcou a osadou Kulháň je 1°C.

Hydrogeologické pomery územia sú veľmi rozmanité. Sú podmienené zložitou geologickou stavbou.

V kryštaliniku sú zastúpené granitoidy, ktoré sa vyznačujú relatívne vyššou puklinovitosťou v povrchovej zóne rozvoľnenia, ktorá smerom do hĺbky vyznieva. V tektonicky porušených zónach sú dobre zvodnené a tvoria významnú infiltračnú oblasť zrážok.

Komplexy metamorfítov majú puklinovú priepustnosť, v prípoivrchovej zóne až puklinovo-pórovitú priepustnosť. Hlbší obeh podzemných vôd je zriedkavý. Výdatnosť prameňov je kolísavá, závislá na rozložení zrážkových úhrnov. Puklinové vody kryštalinika sú vplyvom pričných otvorených zlomových systémov drénované do erózných báz hustej siete povrchových tokov a vplyvom nízkej prietochnosti majú znížený gravitačný odtok z územia, oproti krasovej priepustnosti karbonátových hornín. Na styku s kotlinou majú toky dotačný charakter a napájajú hydrogeologicky priaznivé sedimenty neogénu horizontálne i vertikálne. Podzemné vody kryštalinika majú plytký obeh, sú slabo mineralizované, s nízkou tvrdosťou, neutrálne až slabokyslé s obsahom agresívneho CO₂ a majú charakter hladových vôd.

Deluviálne sedimenty pohorí – kamenitohlinité sute s mikropuklinovou priepustnosťou zabezpečujú zhruba ustálený podzemný odtok.

Pre nižšiepoložené územie povodia sú charakteristické nevýrazné suťové pramene s veľmi nízkou výdatnosťou, ale pomerne stále. Náplavové kužele na styku s kotlinou majú vyššiu prietochnosť, majú však len lokálny význam. Eolické a eolicko-deluviálne sedimenty ako aj sprašové hliny s mocnosťou do 20 m sú relatívne nepriepustné.

Neogénne sedimenty regiónu predstavuje komplex brakických a sladkovodných usadení, tvorený ílmi, vápnitými a pestrými ílmi so zvodnenými polohami pieskov a štrkov, poťažne pieskocov a zlepcov. Priepustnosť zvodnených polôh je medzizrnová, hladina podzemnej vody je napätá. Striedajú sa polohy kolektorov a izolátorov podzemných vôd. Dotáciu vôd v podloží predpokladáme aj zo zlomových línií. Drenážna funkcia povrchových tokov končí vstupom do kotliny. Asi 70 % podzemných vôd dotuje susedné pohorie a len 30 % pochádza priamo zo zrážok.

Zo zmien reliéfu vyvolaných pôsobením prirodzených geomorfologických procesov treba na prvom mieste spomenúť zmeny riečného reliéfu, podmienené fluvialnými procesmi a taktisto intenzívnu výmoľovú eróznú činnosť, ktorej výsledkom je lineárne rozbrázdnenie pôvodne hladkomodelovaného povrchu dien suchých dolín, úvalín a svahov. Za prirodzené zmeny reliéfu považujeme aj výrazné deformácie svahov gravitačnými procesmi, najmä zosuvmi. Zdá sa, že najhlbším výmoľom alebo roklou je obecný jarok zvaný *Havranec* (ľudovo aj *Harvanec*), ktorého hĺbka v hornej časti dosahuje až pozoruhodných 16 metrov. Zo Závrsia sa javí ako hlboká priepasť (strž).

Hladina prvého horizontu spodných (podzemných) vôd v intraviláne sa nachádza v hĺbke od 3 do 20 m od povrchu terénu. Výšku hladiny určuje výdatnosť zrážok, priepustnosť (zloženie) podložia a prirodzene vodný stav na potoku, ktorý je smerodajný pre kolísanie hladín pri väčšine vodných zdrojov v obci. Pre dotáciu podzemných vôd sú priaznivé kumulované snehové zrážky. Vodonosnou vrstvou sú

pleistocénne štrkopiesky. Druhý vodný horizont sa nachádza v hlbších vrstvách neogénu, kde vodonosnú vrstvu tvoria neogénne pieskovce a zlepenice, pričom v ich podloží sa nachádzajú nepriepustné íly. Lesy nad Zlatníkmi sú významnou pramennou oblasťou a aj v niektorých obecných jarkoch, rokliach a výmoľoch sa ešte v nedávnej minulosti objavovali prirodzené výstupy spodných vôd vo forme málo výdatných studničiek, ktoré postupom času zanikli. V 18. storočí sa dokonca spomínajú studené minerálne pramene – kyselky (*sauerbrunnen*), ktoré existovali v Karolovej a Halgašovej doline. Najznámejší z nich bol *Malovodský prameň* v hone Halgašovec. V starších katastrálnych mapách bol označený ako prameň *Kišvodka*. Vodu z prameňa využívali na pitie iba v miestnom meradle.

V posledných desaťročiach sa v tejto oblasti vyskytujú zrážky v ročných priemerných úhrnoch 620–660 mm, čo v porovnaní so stavom v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20. storočia predstavuje mierny, žiaľ nepriaznivý úbytok a s tým súvisiaci pokles hladín spodných vôd. Podľa súkromných meraní spadnutých zrážok pri poľsi Kulháň na veľkostatku *Leopolda Haupt-Stummera* v mezivojnovom období sa množstvo zrážok pohybovalo v rozmedzí až 656–698 mm ročne, čo môžeme čiastočne zdôvodniť rozdielnou nadmorskou výškou poľsia, ale tiež už dlhšiu dobu pretrvávajúcim deficitom vlhky z prirodzených zrážok. Príčinou toho je do istej miery aj poloha obce a regiónu. Východné úbočia Považského Inovca sa nachádzajú v tzv. *zrážkovom tieni*, pretože vlahonosné vetry a zrážky prichádzajú do tejto oblasti zväčša zo západu. Iba v posledných troch-štyroch rokoch možno pozorovať v letnom období hojnejší výskyt búrok a s nimi spojených zrážok, prichádzajúcich naopak z juhovýchodu až juhu.

Zrážkové pomery za posledných tridsať rokov boli nasledovné: Podľa zistených údajov na zrážkomernej pozorovacej stanici SHMÚ Závada – Zľavy boli ku dňu 1.1.2005 namerané tieto

priemerné mesačné úhrny zrážok: január 40 milimetrov, február 42 mm, marec 43 mm, apríl 38 mm, máj 61 mm, jún 70 mm, júl 73 mm, august 65 mm, september 43 mm, október 58 mm, november 57 mm a december 49 mm, teda priemer bol 53 mm/mesiac a v celoročnom priemere spadlo 639 mm vody. Z toho na jarné mesiace pripadá 141 mm, na leto 209 mm, jeseň 158 mm a na zimu 131 mm zrážok. Najviac naprší v mesiacoch jún–júl pri búrkových zrážkach a najmenej v januári. Vo vegetačnom období (apríl–september) spadne asi 350 mm zrážok a v mimovegetačnom období (október–marec) do 290 mm zrážok.

Asi 1/4 množstva zo spadnutých zrážok tvorí odtok, 1/4 výpar, 1/4 spotreba vegetáciou a 1/4 dotuje podzemné vody. Vo vegetačnom období je veľký výpar a preto je potrebné s vlhokou dobre hospodáriť. Zrážok pribúda s nadmorskou výškou. V tejto oblasti je to od 8 do 12 mm zrážok na každých 100 m prevýšenia. Súčasný priemerný ročný deficit vlhky zo zrážok, predovšetkým v letných mesiacoch, dosahuje hodnoty 50–80 mm vody, čo sa dost' výrazne negatívne prejavuje na prietoku potoka, poklese podzemných vôd a na menších poľnohospodárskych výnosoch.

Priemerná ročná hodnota vlhkosti vzduchu sa pohybuje okolo hodnoty 76 %. Z klimatického hľadiska patrí územie do miernej až teplej klimatickej oblasti, pričom ročný teplotný priemer predstavuje 9,3 °C. Prevládajúce smery vetra sú v zime a na jar severozápadné až severné, v lete a na jeseň prevažujú vetry východné a juhovýchodné. Priemerné mesačné teploty vzduchu namerané v našom regióne za posledných dvadsať rokov: január - 2,5 °C, február 0,4 °C, marec 3,9 °C, apríl 9,8 °C, máj 14,8 °C, jún 17,9 °C, júl 19,8 °C, august 19,0 °C, september 15,2 °C, október 9,4 °C, november 4,6 °C a december 0,3 °C. Počas posledných 70 rokov možno pozorovať, ako narastajú priemerné mesačné a ročné teploty vzduchu v regióne. Za spomínané obdobie to predstavuje vzostup teplôt asi o 0,5 až 0,7 °C, čo je dôsledok celosvetového globál-

neho oteplovania. Najteplejší je mesiac júl a najchladnejší január. Maximálne teploty sa dostávajú asi o tri týždne po vrcholení Slnka (slnovrate), čiže okolo 15. júla a minimálne teploty okolo 15. januára. Jarné mrazíky sa vyskytujú ešte koncom apríla, ojedinele i začiatkom mája a jesenné sa objavujú už koncom septembra. Koncom septembra alebo začiatkom októbra vplyvom vysokého tlaku vzduchu nad juhovýchodnou Európou sa prechodne oteplieva (babie leto). Na teplotu má vplyv i nadmorská výška. V chotároch Zlatník, Podhradia a Prašíc pri výstupe o 100 m klesá teplota v zime o 0,45 °C, v lete klesá až o 0,76 °C.

Priemerný počet dní so snehovou pokrývkou v poslednom desaťročí v jednotlivých mesiacoch: október 0,5; november 2; december 9; január 17; február 12 a marec 0,5 dňa. Priemerná výška snehovej pokrývky počas jednej celej zimy v cm – maximum 87, minimum 2.

Priemerné mesačné hodnoty vlhkosti vzduchu v obci podľa meraní v rokoch 1995–2005: január 85 %, február 82 %, marec 74 %, apríl 67 %, máj 69 %, jún 69 %, júl 70 %, august 71 %, september 79 %, október 84 %, november 88 % a december 76 %.

K väčšej vlhkosti vzduchu v obci a širšom okolí prispievajú priľahlé lesy spotrebou výparného tepla.

Údaje o veterných pomeroch v posledných piatich rokoch uvádzame v percentách ročného výskytu vo všetkých smeroch: severný vietor 2,4 %; severovýchodný 4,4 %; východný 13,2 %; juhovýchodný 16,3 %; južný 8 %; juhozápadný 13,7 %; západný 5,9 %; severozápadný 13,1 % a bezvetrie 23 % dní v roku.

Počasie v posledných piatich rokoch (priemerné hodnoty): zamračených so zrážkami bolo 10 % dní v roku, t.j. 36,5 dňa; zamračené bez zrážok 17 % = 62 dní; oblačno 13 % = 47,5 dňa; polooblačno 21 % = 76,5 dňa; jasno 11 % = 40 dní a polojasno 28 % = 102 dní v roku. Priemerná doba slnečného svitu za rok je 2 220 hodín.

V roku 1966 a potom aj v osemdesiatych rokoch 20. stor. sa uvažovalo s výstavbou umelej

vodnej nádrže nad obcou na potoku Livina. Mala tu vzniknúť priehrada s rozlohou 16 ha podobná vodnej nádrži v Nemečkách alebo na Duchonke.

Pôda, rastlinstvo a živočíšstvo

Chotár obce je kopcovitý. Z pôdnych typov tu jednoznačne prevládajú hnedozeme. Hnedá pôda je chudobná na humus, iba popri potokoch sú úzke pásy nivných pôd. Nivné pôdy sa vytvorili na riečnych náplavoch. Vznikli pri povodniach z naplavených vrstiev kalu, bahna a jemného piesku. Absolútne lesná pôda je prevažne plytká a kameňohlinitopiesočnatá. V zalesnenej časti chotára je pieskovitá hlina pokrytá plytkou vrstvou humusu, ktorý vzniká rozkladom opadaného lístia a ihličia. Ílovito-hlinité pôdy sa vyskytujú na svahoch kopcov nad údolím potoka v južnej a juhovýchodnej časti chotára. Erózne pôdy sa nachádzajú na najmladších neogénnych usadeninách pri obecných jarkoch, kde sa na zastavenie pôdnej erózie v minulosti vysádzali agátové porasty. Kultivovaná orná pôda vykazuje predovšetkým v poslednom období značnú degradáciu. Pôda je chudobná na živiny a je potrebné ju pravidelne každoročne prihnojovať. Napriek tomu zostáva neobohatná o humus. Klimatické zmeny (časté extrémne suchá) navyše brzdia, najmä v lesoch, rozklad biomasy a znemožňujú tak regeneráciu pôdy spojenú s prísunom živín a vody. Letné horúčavy, dusné počasie a vysoká vlhkosť vzduchu napomáhajú množeniu a rastu baktérií, plesní, mikroorganizmov, škodcov a rôznych drevo-kazných húb, čo sa nežiadúco prejavuje na hygiene a zdravotnom stave priľahlých lesov.

Územie katastra je z poľnohospodárskeho hľadiska zaradené medzi podhorské oblasti s menej úrodnými pôdami. Táto skutočnosť podmieňuje výber vhodných poľnohospodárskych plodín. V minulosti sa tu pestovali takmer všetky známe obilniny a okopaniny. V súčasnosti sa na poliach v chotári darí najmä lucerke, ovsu, repke olejnej, menej jačmeňu a raži;

z okopanín najviac kukurici, o niečo menej zemiakom a cukrovej repe. V klimaticky priaznivých rokoch je úroda viac než dobrá.

S okopaninami rastú aj *buriny*, ako napr. loboda, pupenec roľný, pýr plazivý, ohnica roľná, horčica roľná, pastierska kapsička, peniažtek roľný, bodliak veľkokvetý, púpava lekárska, hluchavka, dráč, žihľava, stavikrv vtáčí, čakanka obyčajná, lopúch väčší, králik žltý – vratič, palina pravá i dračia, komonica lekárska, repík lekársky a iné.

Na stupni *bučín* v lese rastú: buk lesný, smrek obyčajný, smrekovec opadavý (červený smrek), javor horský, javor cukrový, javor mliečny, javor klen, brest hrabolitý, brest horský, brest väzový, jelša sivá, jelša lepkavá a ojedinele jedľa biela.

Na stupni *dúbrav* rastú: dub letný, dub zimný, dub cerový, dub červený, javor poľný, brest hrabolitý, mukyňa obyčajná, breza bradavičnatá, borovica lesná, borovica čierna, jelša lepkavá, agát čierny, topol osikový, rakyta, hrab, smrek, smrekovec opadavý, klokoč perovitý a ďalšie. Z *krovín* sú to prevažne hloh, vtáčí zob, drieň, baza, trnka, ruža, lieska, ostružina a i. V chotári sa dobre darí čerešňiam, višňiam, slivkám, hruškám, jabloniam, orechom, prv sa darilo aj mirabelkám, mišpuliam, oskorušiam, dulám a morušiam.

Vysoký stupeň kvality oddávna vykazujú lúky pozdĺž potokov *Livina* a *Chocina*. Na nich rastie púpava lekárska, materina dúška, knotovka červená a biela, repík lekársky, ľubovník bodkovaný, praslica prostredná, kostihoj veľkolistý, šalvia lúčna, skorocel kopijovitý i skorocel väčší, lipkavec, ihlica trnistá, na kraji lesov podbeľ liečivý, na močaristých miestach sitina, papraď a mnohé ďalšie.

Pri osade Kulháň asi 2,5 km od Zlatník sa nachádza štátna prírodná rezervácia Kulháň–Okšovské duby. Má rozlohu 7,39 ha. Lesopark pri polesí Kulháň bol za chránené nálezisko vyhlásený už 6. marca 1972. Hlavným predmetom ochrany sú mimoriadne esteticky pôsobivé exempláre 350 až 500-ročných dubov s obvo-

dom kmeňa aj nad 600 cm. Z historického hľadiska sú dokladom pôvodného druhového zloženia lesných porastov v danej oblasti. Dubový porast patrí do lesného typu *kamenitá lipnicová buková dúbrava s chľpaňou*. V stromovej vrstve je zastúpený predovšetkým dub zimný, v menšom množstve buk, hrab a breza. Krovinnú vrstvu tvorí hrab, lipa, lieska a svíb. Lokalitou vedie značený náučný turistický chodník.

V lesnom chotári pri katastrálnej hranici s obcou Prašice sa rozprestiera ďalšia štátna prírodná rezervácia – *Čepušky*. Za rezerváciu bola vyhlásená v roku 1988. Nachádza sa pri lesnej ceste smerujúcej z osady Kulháň na Duchonku. Jej rozloha predstavuje 58,13 ha. Je to územie s výskytom vzácneho spoločenstva bezkolencového brezovo-dubového lesa. Predmetom ochrany je predovšetkým tráva druhu *Molinia arundinacea* – bezkolenc trstinový a taktiež stromový porast. Z geologického hľadiska leží územie na hranici rulového podložja a pliocénnych útvarov. Morfológia terénu má pahorkatinný charakter a lokalita je exponovaná prevažne na severovýchod. Pôdne pomery reprezentujú výrazné podzoly s glejovým horizontom, stredne hlboké, piesočnato-hlinité s obsahom surového humusu. Z geobotanického hľadiska sa jedná o bezkolencový brezový les (*molinia-betuletum*), nadväzujúci na kyslý dubový les (*luzuloquercetum*). V stromovej etáži prevláda dub letný (*quercus robur*), dub zimný (*quercus petraea*), breza previsnutá (*betula pendula*), hrab obyčajný (*carpinus betulus*), lipa malolistá (*tilia cordata*), jelša lepkavá (*alnus glutinosa*) a topol osikový (*populus tremula*). V posledných rokoch však z viacerých príčin dochádza k výraznému úbytku spomínaného druhu tráv. Prírodná rezervácia má v súčasnosti piaty najvyšší stupeň ochrany, pretože predstavuje typ vegetácie, ktorý je na území Slovenska už len ojedinele zachovalý.

Percentuálne zastúpenie drevín v zlatníckych lesoch:

buk – 41 %
dub – 39 %

smrek – 10 %
 hrab – 5 %
 borovica – 1,5 %
 smrekovec opadavý – 2 %
 ostatné dreviny (breza, jaseň, brest, jelša, topoľ,
 agát, rakyta a i.) – 1,5 %

Živočíšstvo v katastri Zlatník patrí do spoločnosti okrajov lesov, spoločnosti listnatých lesov a spoločnosti ľudských sídiel. V okrajoch lesov žije zajac poľný, králik divý, syseľ pasienkový, lasica myšožravá a líška hrdzavá. Z vtákov tu žije straka čiernozobá, bažant poľovný, jarabica poľná, prepelica poľná, hrdlička záhradná i poľná, drozd plavý, drozd čierny, penica hnedokridla, slávik krovinový, oriešok hnedý, strakoš lesný, strakoš kolesár, d'atle, dudok chochlatý, sojka škriekavá, pinka lesná, hýľ lesný, stehlík pestrý i čízavý, glezg hrubozobý, trasochvost biely, mlynárka dlhochvostá, vlha hájová, škorec lesklý, sýkorky a iné. Z plazov tu žije užovka fľakaná, jašterica zelená i múrová a vo vodách ondatra pižmová.

V spoločnosti listnatých lesov žije jeleň hôrny, srna hôrna, sviňa divá, jazvec lesný, líška hrdzavá, zajac poľný, králik divý, veverica stromová, mačka divá, kuna lesná i skalná a hranostaj čiernochvostý. Z vtákov sú to holub hrivnák, holub plúžik, jastrab lesný, krahulec, kaňa močiarna, myšiak lesný, sokol sťahovavý, sokol myšiár, kukučka jarabá, d'atle, sojka škriekavá, dudok chochlatý, žlna zelená, vlha hájová, krutihlav hnedý, vrana túlavá, havran čierny, kavka tmavá, straka čiernozobá, d'ateľ čierny, sluka lesná a ďalšie.

V spoločnosti ľudských sídiel tu žijú kôň, krava, sviňa, koza domáca, ovca domáca, zajac domáci, pes, mačka domáca, tchor tmavý, lasica myšožravá, potkan hnedastý, myš domová a iné. Z vtákov lastovička domová, beloritka domová, škovránok poľný, pinka lesná, kanárik poľný, stehlík pestrý, pipíška chochlatá, sýkorka bielolíca, strnádka žltá, žltouchvost domový, holub domáci, vrabec domový a iné. Zo zatúlanej lesnej zveri sa asi do roku 1980 zriedkavo objavovali vlk dravý a medveď hnedý.

Použitá literatúra a pramene

- Kol. aut.: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Vydavateľstvo SAV, Veda Bratislava 1978, zv. III., str. 356.
- Polák, S.: Sme „zlatý okres“ - zaujímavé objavy geológov u nás, týždenník Socialistický dnešok, ročník IX, č. 2, 1968.
- Polák, S.: Príspevok k dejinám ťažby zlata na Slovensku I. časť - Zlatníky v okrese Topoľčany, Zborník Slov. banského múzea IV., 1968, str. 69-81.
- Polák, S.: Orientačné poznatky o zlate v recentných náplavoch a mladých fosilných sedimentoch na východnom úbočí Považského Inovca, Mineralia Slovaca, roč. I., č. 1, 1969, str. 39-43.
- Valová-Zaorálek-Polák: Zlatníky - kroková skica starých dobývk 1:1000, 1969, inv. č. 29568, Geofond - archív Geologického ústavu Dionýza Štúra v Bratislave.
- Sprotek-Polák: Zlatníky a okolie - situovanie dobývk na Au, mapová príloha prieskumnej práce; vyhotovil š. p. Geologický prieskum - stredisko vyhodnocovania a meračstva Spišská Nová Ves, pracovisko Trenčianske Teplice, dňa 1.7.1969 (Geofond Bratislava).
- Kovačič, V., Čech, I., Vagač, M., Čech, D.: TOPOL - mapa orientačných bežcov (účelová pomôcka) vydaná v mierke 1:20000, E - 5 m, Vytlačila Geodézia Brno 1974.
- Knésl, J., Knésl, A.: Perspektívy Au mineralizácie v Považskom Inovci, Mineralia Slovaca, ročník XXX, 1998, str. 413-422.
- Polák, S.: Aluviálne zlato na Slovensku a jeho perspektívy, Geologický prieskumník, ročník IX, 1966, str. 290-292.
- Polák, S.: Relikty stredovekej hydraulického zlatonosných rozsyvov Považského Inovca, Dějiny vědy a techniky, Praha, roč. II., 1969, č.4, str. 56-68.
- Polák, S.: K prognózam primárneho Au zrudnenia v pohorí Považský Inovec, Mineralogia Slovaca, roč. XIX, 1987, č. 1, str. 61-68.
- Ftorková, M.: Hydrogeológia územia pod Považským Inovcom, 1998 - nepublikovaný rukopis.
- Ftorková, M.: Geologické podmienky pre situáciu geotermálneho vrtu v širšom okolí Topoľčan, I. časť - účelová hydrogeologická štúdia, vypracovaná pre MsKS v Topoľčanoch firmou HYDROMAFT v Žiline, nepublikované, august 1998, str. 26-29.
- Kriegsarchiv Wien - výsledky prvého vojenského topografického mapovania z r. 1782-1783.
- Juneková, T.: ŠPR Čepušky, 1985.
- Lacika, S.: Mapovanie mravenísk v ŠPR Čepušky - súhrnná práca z odbornej praxe na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, vyhotovená pre OÚ v Topoľčanoch, odbor ŽP v roku 1995.

